

CSIKÓS-NAGY BÉLA

MAGYARORSZÁG GAZDASÁGI ÉRDEKEI

Az Ezredforduló 1997/3. számában jelent meg a szerző „A magyar gazdaságpolitika minősítése. A történelmi lecke” című tanulmánya. Azóta többen is kérdéseket tettek fel az Európai Unióval való integrálást célzó gazdaságpolitikánkhoz fűzött kritikai megjegyzéseivel kapcsolatban. Különösen indokolt a félreértések tisztázása, mert 1998 márciusában megindultak az integrációs tárgyalások.

Tanulmányomban két kérdés megválaszolására szorítok: 1. a magyar gazdaságpolitika gyenge pontjai, 2. legfontosabb feladataink az integrációs tárgyalások kapcsán.

Társulási szerződés

Az 1991. december 16-án aláírt európai megállapodás társulási státust teremtett Magyarországnak és az EU között. A szerződést az Országgyűlés 1992. november 24-én hagyta jóvá, maga a megállapodás pedig 1994 februárjában lépett hatályba. A társulási megállapodás a kapcsolatok viszonylag széles körét (jogharmonizálás, szellemi tulajdonjog védelme, szabványügy) ölelte fel, és haladást kívánt elérni a gazdasági szabadságjogok (letelepedés, munkaerőmozgás, szolgáltatások, tőkemozgás) megvalósításában. A társulási megállapodás középpontjában azonban az ipari termékekre korlátozott szabad kereskedelem bevezetése állott. A mezőgazdaság körében viszont csak néhány termékcsoportra szűkített árukapcsolati kedvezményt biztosított, azzal érvelve, hogy a közös agrárpolitikában való részvétel már a teljes jogú tagság meglétét tételezi fel.

Szabad kereskedelem

A társulási szerződés alapvető célja 2000. december 31-ig az ipari termékekre vonatkozóan a teljes szabad kereskedelem megvalósítása; a vámok és mindenféle behozatali korlátozás megszüntetése. A szabad kereskedelem bevezetése aszimmetrikus módon történik: az Európai Közösség kedvezményei hamarabb lépnek életbe, míg Magyarország — türelmi és felkészülési időt nyerve — ezeket később viszonozza. A korábban legmagasabb vámmal sújtott árucsoportok vámját 1997 végéig már megszüntették. A legtöbb termékcsoport vámjának eltörlésére az 1995–2000 közötti időszakban kerül sor.

A társulási szerződés a szabad kereskedelmet kísérő intézkedéseket is tartalmaz: 1. A származási szabályok tisztázták azokat a feltételeket, amelyek mellett valamely ipar-

cikk közösségi, illetve magyar eredetű terméknek minősül. 2. Születő, illetve szerkezeti átalakulás alatt álló iparágak körében Magyarország — legfeljebb öt évig — védvámokat alkalmazhat (védzáradékok). 3. Mindkét fél védekező intézkedéseket vezethet be, ha valamely termék importja nagymértékben megnövekszik (piaczavarás), illetve akkor, ha az ország fizetési mérlegének egyensúlya megbomlik. 4. Dömping elleni fellépés. 5. Versenyszabályok.

Történelmi tapasztalat, hogy amikor a gazdasági fejlettség különböző fokán lévő országok bevezetik a szabad kereskedelmet, akkor a fejlettebb ország monopolprofitra tesz szert. Ilyen helyzetben az *egyenértékű csere nem lehetséges*: jövedelem-újraelosztás megy végbe a fejlettebb ország javára. Ez a probléma az Európai Közösség megalakulását követően újra és újra napirendre került, különösen attól kezdve, hogy Spanyolország, Portugália, Görögország, és általában a gazdasági fejlettségben viszonylag *elmaradott országok* az Európai Közösség tagjai lettek. A gazdasági helyzetelemzések azt mutatták, hogy *ezekben az országokban az EK-hoz való csatlakozást követően nem ment végbe gazdasági felzárkózás, ellenkezőleg, fokozódtak a fejlettségbeli különbségek*. E probléma megoldására alapokat hoztak létre azzal a céllal, hogy az egyenlőtlen feltételek között folytatott szabad kereskedelem hátrányait — legalábbis részben — kompenzálják.

Az újraelosztás elve

Az EK már kezdettől alkalmazza a tagországok között a *nemzeti jövedelmek nemzetközi újraelosztásának elvét*. Ezt azonban működésének első időszakában lényegében csak a közös agrárpolitika bevezetése hozta magával, aminek folytán a nettó agrárexportőr országok támogatásként nagyobb összeghez jutottak a közös költségvetésből, mint amekkora a befizetésük volt. Mellette a szociális és regionális fejlesztési alap vált a jövedelem-újraelosztás további két fő tényezőjévé.

Németország ez idő szerint az EU legnagyobb nettó támogatója. De ezt a terhet nem lehet „elszenvedett” veszteségként felfogni. Valójában a szabad kereskedelem révén realizált monopolprofit egy részének visszajuttatásáról van szó.

Egyoldalú hátrányok?

A Magyarországgal létesített társulási szerződés ebből az összetett mechanizmusból egy elemet ragad ki, és pedig azt, ami *Magyarország számára egyoldalúan hátrányos*. Ez a hátrány különösen 1998 után lesz jelentős. Ezért irreális minden olyan számítás, amelyet egyes nyugati szakértők azzal kapcsolatban végeznek, hogy milyen új terheket ró az EU-tagországra a szervezet keleti bővítése. Hiszen a társulási szerződést Lengyelországgal, Csehszlovákiával és Magyarországgal egyidejűleg kötötték meg és írták alá. Másképp kifejezve: amíg ezek az országok nem lesznek az EU teljes jogú tagjai, az *EU-tagországok*, fejlettségüktől függetlenül, olyan *monopolprofit*hoz jutnak, amit a társulási szerződés biztosít számukra. Erről aligha szabad megfeledkezniük azoknak, akik egyoldalúan és rosszul értelmezik az EU bővítésének járulékos költségeit.

Minket ma az érdekelhet, hogy a teljes jogú tagság elnyerésére irányuló és már megkezdett tárgyalásokon miképpen lehet erre a „kényes” kérdésre visszatérni. Számunkra ez már csak azért sem lenne közömbös, mert még 7-8 évet is igénybe vehet a teljes jogú tagsággal járó jogosítvány megszerzése. Ez nem tűnik túlzottan pesszimista álláspontnak. Egyre többször hangzik el 2002 helyett 2005, mint az EU keleti bővítésének első állomása. Így öt év is eltelhet, miközben Magyarország

- az egyik oldalon már elveszítette azt az évi mintegy 1,5 milliárd USD-t, amivel 1989-ig a magyar–szovjet külkereskedelemben számolhatott,

- a másik oldalon évi mintegy 2 milliárd USD árvesztést szenved el a magyar–EU kereskedelemben.

Ezek olyan nagyságrendek, amelyek a magyar nemzetgazdaság teljesítőképességéhez mérten *minimálisra* szorítják az *önerőre támaszkodó fejlődést*, és ezt is csak annak árán, hogy állandósul a társadalom széles bázison történő elszegényedése. Ezért még az EU-tagság megszerzése előtti szakaszban a *társulási szerződés felülvizsgálata* tűnik indokoltnak. Valamilyen módon *hozzá kellene juttatni* a társult országokat a *regionális fejlesztési és szociális alapokhoz*, mint ahogy az agrárszektorban is előrelépésre volna szükség az európai mezőgazdaság stabilizálását szolgáló és intézményesen alkalmazott eljárási szabályok érvényesítése terén.

Az adott körülmények sajnos nem kedveznek az integrációs folyamat ilyen irányú kezelésének. Ebben külső és belső tényezők egyaránt szerepet játszanak. Vegyük előbb a külső okokat.

Romló nemzetközi pozíciók

Gyökeresen különböznek egymástól azok a feltételek, amelyek mellett egyfelől a görög, portugál, spanyol, másfelől a cseh, lengyel, magyar integrációs tárgyalások folytak, illetve folytathatók. Előbbi esetben — a Szovjetunió fennállása miatt — az EK azt mérlegelte, milyen messze kell elmennie tartós és átmeneti preferenciák nyújtásával ahhoz, hogy a gazdasági fejlődésben lemaradt kapitalista országokat megnyerje az EK-tagság számára. Utóbbi esetben — a Szovjetunió önfelszámolása folytán — az azonos esélyek elvét veszi alapul, és azt tartja szem előtt, hogy *minél kisebb pénzügyi támogatással menjen végbe az EU keleti irányú bővítése*. Ezért kedvezőtlenebb a fejlődésben elmaradott országok jelenlegi tárgyalási pozíciója, mint volt azoké az országoké, amelyek már az EU tagjai.

Elsősorban ez magyarázza, hogy az integrációs tárgyalásokat olyan *átvilágítási folyamat* előzi meg, amely nem egyszerűen csak helyzetfelmérést szolgál, de impliciten az *elvárásokon alapuló értékelést* is magában foglalja. Olyan vizsgálati anyagról van itt tehát szó, amely az „uniós érettségi fok”-ról tájékoztat.

Ha az EU bővítését az iparilag fejlett nyugati országok aspektusából közelítjük, mindezt természetesnek vehetjük. Arról sem feledkezhetünk meg, hogy az EU-nak gazdaságilag kevésbé fejlett országai, mint az integráció haszonélvezői, bizonyos ellenszenvvel követik a keleti bővítési folyamatot, hiszen gyakorta hangzik el, hogy a fejlett országok a nemzeti jövedelmek nemzetközi újraelosztása terén jelentős többletáldozatokra nem hajlandók. Így azzal is számolhatunk, hogy az EU bővítése esetleg megnyirbálja azt a támogatást, amiben a már szerzett jog alapján részesülnek.

Magyarország reális helyzete

A magyar gazdasági helyzet 1997-ben — a legfontosabb makroökonómiai mutatók tükrében — a vártnál kedvezőbben alakult. Vonatkozik ez az állam külföldi adósságállományára és a GDP növekedésére egyaránt. Többé-kevésbé megalapozott előrejelzések 1998-ra az 1997. évinél is jobb eredményt ígérnek, legalábbis a gazdaságnövekedés tekintetében. Az pedig még a szocialista tervgazdaságból származó rutingondolkodás szüleménye, hogy nem fejlődési ciklusokban, hanem a rövid távú eredmények hosszú távú kivetítésében ítéljük meg a gazdasági fejlődés várható alakulását.

Így adódik az a sajátos hipotézis, amely a negatív tényezők (a mezőgazdaságban lehetséges aszály, az ipari szabad kereskedelem kibontakozásából adódó árvesztés stb.) figyelmen kívül hagyásával az EU-tagságból származó nettó haszon nélkül is lehetségesnek tartja, hogy a magyar gazdaság hosszú távon az EU-átlagnál gyorsabb ütemben növekedjen. Évi 4–7% között mozognak a hosszú távon lehetsé-

gesnek tartott évi növekedési ütemek. Felső határként olyan ütem körül adódnak a becslések, amihez a történelmi tapasztalatok aligha adhatnak támogatást!

A mögöttünk hagyott másfél évszázadban két olyan periódus adódott, amely mint a magyar nemzetgazdaság aranykora vonult be a történelembe. Az egyik az Osztrák–Magyar Monarchia időszakában a századfordulót követő 13 év, amikor is az agrártermékek kedvező relatív világgpiaci ára és a fokozott tőkeimport folytán adódott a nemzetközi átlagot meghaladó gazdaságnövekedés. A másik az 1967–1973 közötti időszak, amikor a kommunista rezsimben végrehajtott gazdasági reform, lényegében a szocialista piacgazdaság bevezetése, kedvezett a termelőerők fejlődésének. De az átlagos évi növekedés a század elején 3% körül mutatkozott, és az 1967–1973 közötti időszakban is 6%-on belül maradt.

Az 1997. évi tényleges és az 1998-ra feltételezett kedvező eredmények alapvetően a GDP növekedésében és az állam külföldi adósságának csökkenésében mutatkoznak. Változatlanul két számjegyű az infláció, és a GDP közel 5%-a a költségvetési deficit. De ami talán még ezeknél is fontosabb: a magyar nemzetgazdaság működőképessége, különösen növekedése szervesen kapcsolódik a külföldi tőke jelenlétéhez. A különböző csatornákon beáramló külföldi tőkének csak a szerkezet változott, maga a volumennövekmény még nagyobb is, mint volt az ún. eladósodási szakaszban, amikor az ország hitelképességét csak az IMF-fel egyeztetett gazdaságpolitikához való igazodás útján lehetett fenntartani.

Javaslat: Magyarország lehetőségei

Ez idő szerint Magyarország gazdasági stratégiája rendkívül sajátos. A felzárkózás hipotézise azon alapul, miszerint

- évi 2 milliárd USD szintjén állandósul a működő tőke importja,

- a már letelepedett multinacionális vállalatok a realizált profitot befektetésekre visszaforgatják, végül

- a multinacionális vállalatok egyre nagyobb arányban veszik igénybe a magyarországi kis- és nagyobb vállalatok bedolgozó tevékenységét.

Ez tehát egy olyan stratégia, ahol a *termelési szerkezet fő szabályozói a multinacionális vállalatok; e vállalatok tevékenysége dinamizálja egyre csökkenő importfedezettel az áruexportot*. Mindezzel összhangban a magyar gazdaságpolitika autonóm módon szabályozza

- az infrastrukturális hátteret,
- a külföldi befektetők letelepedésében való érdekelttség fenntartását, valamint

- a megkülönböztetett érdekeltséget abban, hogy a külföldi alkatrész-, részegység- stb. importon alapuló (külterjes) fejlesztésről mindinkább a magyar bedolgozó tevékenységen alapuló (belterjes) gyártásszervezést részesítsék előnyben.

GAZDASÁGI ELŐREJELZÉSEK							
2002-IG							
		1997	1998	1999	2000	2001	2002
Növekedés változatlán áron %	Bruttó hazai termék	kb. 4	kb. 4	4–4,5	kb. 4,5	kb. 4,5	kb. 5,5
	Lakossági fogyasztás	kb. 2	kb. 2,5	kb. 2,5	kb. 3	kb. 4	4–5
	Állóeszköz-felhalmozás	8–10	12–14	12–14	10–12	8–10	10–12
	Export	26–27	12–14	10–12	9–11	8–10	10–12
Fogyasztói árindex (éves átlag)		18,3	13–14	kb. 10	kb. 8	kb. 6	4–5
Reálbér-növekedés (%)		4–5	2–3	kb. 2	2–3	2–3	3–4
Reáljövedelem-növekedés (%)		1–2	2–3	2–3	kb. 3	kb. 4	4–5
Folyó fizetési mérleg hiánya (Mrd dollár)		1,0	kb. 1,5	1,5–2	kb. 2	kb. 2	kb. 2
Közvetlen tőkebefektetés* (Mrd dollár)		1,8	1,5–2	1,5–2	1,5–2	kb. 2	kb. 2
* Pénzbeli tőkebefektetés, tulajdoni hitelek nélküli							
Forrás: PM							

Amiről itt szó van, az egy adott történelmi fejlődési szakaszban tudatosan folytatott stratégia. Erről azonban tudni kell, hogy hosszú távon nem lehet a fejlődés egyedüli motorja. Egyfelől *kimerülőben van a tőkeimportnak a privatizációval kapcsolatos lehetősége*. Nem is szólva arról, hogy az eddig szerzett tapasztalatok nem mindenben támasztják alá a multinacionális vállalatok olyan típusú üzletpolitikáját, amelyet a magyar kormány látni szeretne. Másfelől az így jellemezhető gazdasági stratégia nem ad választ a társadalmi-gazdasági fejlődés számos alapvető kérdésére, amelyekben a gazdaságpolitikai szerepvállalás egyszerűen nem nélkülözhető.

*

Voltaképpen mind a mai napig nincs kidolgozva egy, a társadalmi-gazdasági fejlődést szolgáló és így a *magyar érdekeket megjelenítő stratégia*. Az EU-tárgyalások céljaira készített magyar dokumentumok persze sok mindenre adnak választ. Elsősorban ezekből tájékozódhatunk a velünk szemben támasztott elvárásokról, és így arról is, hol adódnak azok a gyenge pontok (környezetvédelem stb.), ahol hosszabb-rövidebb időre mentesítésre lenne szükség. A magyar társadalmi-gazdasági fejlődés specifikus kérdései azonban ilyen úton nem közelíthetők meg. *Csak egy átfogó stratégia tárhatja ezeket fel*. Ha nincs ilyen stratégia, akkor arról sem lehetünk bizonyosak, hogy a már megindult tárgyalások felszínre hozzák valós problémáinkat, és az érdekek kölcsönös egyeztetése révén a legmegfelelőbb módon *szolgálhatják a rendelkezésünkre álló termelési tényezők optimális hasznosítását*. Pedig ehhez Európának is érdeke fűződik. Az EU bővítése csak ilyen módon javítja kontinensünk esélyeit a földrészek közötti éleződő versenyben.